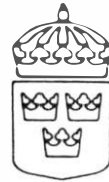

Motion till riksdagen

1988/89:U541

av Maria Leissner (fp)

Mänskliga rättigheter

Mot.
1988/89
U541 – 543

Inledning

Två tredjedelar av världens befolkning lever under förhållanden där de förnekas grundläggande mänskliga rättigheter. Mänskliga rättigheter förtrampas av både vänster- och högerdiktaturer, av teokratiska och militära totalitära regimer, de förtrampas ofta under falska förevändningar om nationens säkerhet eller med hänvisningar till den ekonomiska och sociala utvecklingen.

Liberala Internationalen uttryckte i 1987 års Ottawa-appell om mänskliga rättigheter sin oro över läget för de mänskliga rättigheterna.

Den växande fundamentalismen, nya vågor av antisemitism och nyfascism, tilltagande främlingsfientlighet och rasism, ett allt större antal människor som illegalt förföljs, arresteras och trakasseras av sina egna regeringar, den ständigt snålare europeiska attityden gentemot flyktingar är bara ett axplock av de brott mot mänskliga rättigheter som sammantaget utgör ytterst allvarliga hot mot demokratin, individens frihet och det öppna samhällets tanke- och informationsfrihet.

Det är en av liberalismens viktigaste arbetsuppgifter att kämpa för mänskliga rättigheter och fundamentala friheter världen över. För att citera Ottawa-appellen:

Eftersom män och kvinnor är födda fria, unika och jämlika, oavsett ras, hudfärg, kön, sexuell läggning, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, etnisk eller social tillhörighet, egendom, födsel eller annan status,

eftersom respekten för människans värdighet, mänskliga rättigheter och fundamentala friheter har rötter långt tillbaka i olika historiska, kulturella och religiösa traditioner,

eftersom kampen för mänskliga rättigheter och fundamentala friheter var ursprunget till, fortfarande är och kommer att förbli kärnan i liberalismen,

uppmantar vi därför alla män och kvinnor världen över att med förenade krafter kämpa för etablerandet, utbyggnaden och skyddet av de mänskliga rättigheterna.

Universell frihet är individuell frihet

Historiska krafter, nationer och klasser är i grunden bara abstraktioner. Det enda vi kan uttala oss om med någon säkerhet är enskilda människor. Vilken frihet upplevde en medborgare i Uganda när ha befriades från det brittiska imperiet? Ett sådant frihetsbegrepp är en ren abstraktion. Endast

individuell frihet är verklig – och den är också grunden för både privat och offentlig moral. Vi kan aldrig acceptera att vår nästa torteras.

Mot. 1988/89
U541

Så sade Chanaka Amaratunga, ledare för Sri Lankas liberala parti, när han besökte Stockholm förra året.

Yttrandefriheten – den främsta friheten

Under de fyrtio år som gått sedan FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna antogs, har de tekniska möjligheterna att uttrycka sig och att kommunicera gjort fantastiska framsteg, säger organisationen "artikel 19" i sin årsrapport 1988 om yttrandefriheten. De skriver vidare: "Men de satellitbilder som blixtrar runt världen gömmer en annan och skamlig verklighet. I olika grad och i många skepnader är styre genom censur i själva verket den globala normen. Yttrandefriheten förtrampas ofta på ett uppenbart och brutalt sätt. Varje dag fångas människor för att de har åsikter som är misshagliga för regeringar eller andra mäktiga grupper. Författare attackerar eller fångas, litteratur, konst och film censureras, journalister trakasseras, anhålls, deporteras och inte sällan mördas, ofta för att de uppenbarar makthavarnas missbruk av makten. Tidningar, tidskrifter och böcker beslagtogs eller förbjuds, radio och tv-stationer tystas och stängs. Men attackererna på yttrandefriheten sker inte alltid öppet. Målet att kontrollera individens yttrandefrihet kan också uppnås med mer subtila medel."

Censurens offer är inte enbart poeten, dissidenten eller journalisten. Också den vanliga medborgaren är offer genom att inte kunna åtnjuta rätten till information. *Rätten att bli informerad är den andra sidan av yttrandefrihetens mynt. Full informationsfrihet är inte en lyx, utan kan ibland vara en fråga om liv eller död.* Som "artikel 19" hävdar: "Att förnekas information som handlar om t ex dumpning av pesticider eller läkemedel i tredje världen är föremål för censur lika mycket som de klassiska censuringreppen mot böcker, radiostationer och tryckpressar. I den nationella säkerhetens eller statshemlighetens namn förnekas människor över hela jorden tillgång till information de har rätt till och behöver. Regeringar sveper in sina administrationer i ridåer av hemligstämplar, för att isolera sig från kritik och för att slippa stå till svars." Inte heller vårt eget land är här obesmittat.

Yttrandefrihet och informationsfrihet är också en nödvändighet för ett demokratiskt samhälle och för människors fulla deltagande. Utan fullständig information kan individen inte kritisera den förda politiken. *Utan röst, och utan rättighet att uttrycka sig, kan individen inte bidra till politisk och social förändring.* Det är just för att medierna är de huvudsakliga kanalerna för kommunikation och publicitet som deras frihet och oberoende är så vitalt.

Kränkningar av yttrandefriheten och andra beslätade friheter är inte lika plågsamma och vidriga för individen som t ex tortyr. *Men för att kunna veta om och bekämpa tortyr måste yttrandefrihet finnas.*

Just denna egenskap gör att den är jagad och fruktad av jordens diktatorer. Just att yttrandefriheten är demokratins och folkviljans instrument gör den så farlig för regimer vars legitimitet bygger på skräck och våldsutövande och inte på människors frivilliga stöd och förtroende uttryckt i öppna val.

Därför är det en uttalad strävan hos totalitära regimer i olika länder att begränsa yttrandefriheten, att hindra att information når allmänheten och att strypa oppositionens möjligheter att verka. Tyvärr är det ofta en alltför framgångsrik strävan.

Sociala och ekonomiska rättigheter

Även om yttrandefriheten och de andra politiska rättigheterna är centrala för att människan ska kunna åstadkomma någon förändring av sina villkor, är de sociala, ekonomiska och kulturella rättigheterna nödvändiga om människan ska kunna leva i värdighet. Med fog kan man fråga sig vad yttrandefriheten är värd för den som inte kan läsa eller inte har råd att köpa tidningen. Den utomordentligt farliga slutsatsen som alltför många tyvärr drar är att de politiska rättigheterna är en lyx som kan undvaras till dess att utvecklingsnivån höjts. Men de politiska rättigheterna hänger ihop på ett helt annat sätt med de ekonomiska och sociala.

För att de ekonomiska och sociala rättigheterna ska kunna bli verklighet måste det finnas politiska rättigheter. Bristen på ekonomisk och social utveckling i många u-länder är inte sällan orsakad direkt av att fundamentala friheter inte existerar. Medborgerliga och politiska rättigheter är aldrig en lyx som kan vänta medan utvecklingsnivån höjs – de utgör snarare själva förutsättningen för framåtskridandet.

De sociala och ekonomiska och kulturella rättigheterna fick sin egen konvention samtidigt med de medborgerliga och politiska rättigheterna.

Det internationella regelverket

Skyddet för människans rättigheter blev redan från FN:s tillkomst en huvuduppgift för världsorganisationen. Redan 1946 upprättades kommissionen för de mänskliga rättigheterna, som nu Sverige åter för en treårsperiod kommer att vara medlem av. Kommissionens första stora uppgift var att utarbeta en deklaration om de mänskliga rättigheterna, som antogs 1948. Deklarationen, som i sig inte är juridiskt bindande för medlemsstaterna, omformades så småningom till en, eller snarare två, konventioner om mänskliga fri- och rättigheter.

1966 antog generalförsamlingen både konventionen om de sociala, ekonomiska och kulturella rättigheterna och konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter. För den första konventionen ska staterna lämna rapporter om hur de efterlever dessa rättigheter, men någon individuell klagorätt finns inte. Det finns däremot för konventionen medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR). En kommitte upprättades för att pröva såväl mellanstatliga som individuella klagomål, samt att granska rapporter från konventionsstater.

Flera andra senare konventioner reglerar olika delar av de mänskliga rättigheterna. Konventionen om avskaffande av alla former av rasdiskriminering, konventionen om avskaffande av kvinnodiskriminering och 1984 års konvention mot tortyr är de internationella konventioner som antagits utöver de grundläggande konventionerna.

Utöver dessa internationella konventioner finns också en rad regionala konventioner, främst Europarådets konvention om de mänskliga rättigheterna.

De internationella normerna för mänskliga rättigheter är i stort sett färdigformulerade. Några uppgifter håller på att slutföras, andra uppgifter återstår att finna lösningar på, men i huvudsak är det internationella regelsystemet för de mänskliga rättigheterna utbyggt.

Det är viktigt att fullfölja och slutföra arbetet med de internationella normerna. Förutom barnkonventionen, som snart kommer att kunna slutföras, bör arbete bedrivas i syfte att reglera och förbjuda dödsstraffet, samt för att förbättra skyddet för flyktingar som flytt undan krig eller andra katastrofer. Även skyddet för handikappade samt för barn i väpnade konflikter kan behöva stärkas.

Efterlevnaden

Om nu normsystemet i princip är klart kan man dessvärre inte säga det samma för arbetet att få världens stater att respektera det. Här ligger de närmaste decenniernas stora uppgift.

En första del i det arbetet blir att söka förmå så många stater som möjligt att ansluta sig till och ratificera de olika dokumenten om mänskliga rättigheter som nu finns.

De viktigaste dokumenten om mänskliga rättigheter är FN:s konvention om medborgerliga och politiska rättigheter samt Europakonventionen om mänskliga rättigheter.

FN-deklarationen är inget bindande dokument. Men 1966 antogs den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (ICCPR). De stater som ratificerat konventionen förbinder sig att rapportera om läget beträffande mänskliga rättigheter i sitt eget land till kommittén för mänskliga rättigheter, som etablerats under ICCPR. Men ett sextiotial stater har vare sig undertecknat eller ratificerat konventionen, däribland Kina, och ett flertal stater – bland annat USA – har ännu inte ratificerat den. *Därför är det en viktig åtgärd att verka för att fler länder ratificerar detta grunddokument för de mänskliga rättigheterna. Att regeringen i internationella sammanhang aktualiserar detta bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.*

Även om en stat har anslutit sig och ratificerat en konvention betyder detta inte automatiskt att den kommer att åtföljas. Därför är klagomaskineriet en utomordentligt väsentlig del i skyddet av de mänskliga rättigheterna. Detta är olika utformat för olika konventioner – effektivt i vissa fall och mindre effektivt i andra.

Till ICCPR-konventionen är knutet en mellanstatlig klagorätt. För att den mellanstatliga klagorätten ska kunna utnyttjas måste både den anmälande staten och den kritiserade staten ha accepterat klagorätten. För tillfället har dock endast 39 stater anslutit sig till detta. Det är kanske ingen tillfällighet att dessa länder inte befinner sig särskilt högt på listan över länder som systematiskt kränker mänskliga rättigheter. Det är en viktig uppgift för efterlevnaden av konventionen att aktivera den mellanstatliga

klagorätten, och se till så fler stater ratificerar den. *Att Sverige i internationella sammanhang verkar för en aktivering av den mellanstatliga klagorätten bör riksdagen som sin mening ge regeringen tillkänna.*

Till skillnad från FN-konventionen har Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna en automatik i den mellanstatliga klagorätten. När konventionen ratificeras av ett land, godkänner landet därmed automatiskt även den mellanstatliga klagorätten. Därför har den också kunnat komma till användning. Tyvärr har de deltagande staterna en benägenhet att ta ovidkommande hänsyn så som i fallet Turkiet. 1982 anmäldes Turkiet till Europadomstolen för brott mot de mänskliga rättigheterna. 1985 drogs anmälan tillbaka då Turkiet lovade rätta till bristerna, och bland annat helt upphöra med tortyr. 1989 kan tyvärr konstateras att Turkiet ännu inte uppfyllt sitt löfte.

Den individuella klagorätten är ett av de mest effektiva medlen för att bekämpa brotten mot de mänskliga rättigheterna. Det handlar om individuella rättigheter. Därför måste invididen ha rätt att påtala kränkningar. Finns inte denna individuella rätt att klaga, så har de individuella mänskliga rättigheterna heller ingen innebörd.

Inte minst mot bakgrund av liberaliseringarna i Sovjet och Östeuropa är det nu viktigt att öka arbetsinsatserna för att få internationellt erkännande av den individuella klagorätten. Om Sovjet ansluter sig till tilläggsprotokollet om individuell klagorätt, blir det ett test på vad perestrojkan är värd. Först det land som är berett att ge enskilda individer klagorätt visar en verklig vilja att värna de mänskliga rättigheterna.

Därför bör regeringen verka för att fler länder, och särskilt Sovjet och övriga länder i Östeuropa, ansluter sig till tilläggsprotokollet om individuell klagorätt till FN-konventionen.

FN:s medel och möjligheter

Nu när arbetet i övrigt är inriktat på att stärka FN:s kompetens och befogenheter på många områden bör initiativ tas inte minst i detta sammanhang för att stärka FN:s möjligheter att skydda och stärka de mänskliga rättigheterna.

Utöver arbetet med att förmå flera länder att ratificera konventionerna och aktivera klagorätten finns ytterligare en möjlighet att förbättra efterlevnaden av de internationella reglerna. Det som skiljer Europakonventionen från övriga är dels att konventionen är bindande för alla stater som undertecknat den, och att både mellanstatlig och individuell klagorätt finns, som angetts ovan, samt att en domstol inrättas vars beslut måste respekteras. En motsvarande domstol för ICCPR vore en genomgripande reform ägnad att stärka konventionen och dess efterlevnad. *Regeringen bör verka för att en sådan internationell domstol knuten till konventionen om politiska och medborgerliga rättigheter inrättas.*

FN:s rådgivningsprogram är blygsamt till sin omfattning än så länge, men utför en synnerligen viktig uppgift för att hjälpa olika länder att staga upp demokratin och respekten för de mänskliga rättigheterna. Man erbjuder experthjälp, beviljar stipendier och kan t ex hjälpa till att bygga upp ett

juridiskt referensbibliotek i stater som behöver hjälp att finna sin demokratiska form, m m. *Sverige bör verka för att anslagen till detta program ökar, och att verksamheten byggs ut.*

Mot. 1988/89
U541

FN-kommissionen

Att Sverige nu åter får en plats i FN:s kommission för de mänskliga rättigheterna är självfallet ett tillfälle som bör utnyttjas väl. Här finns möjligheter att påverka vilka typer av brott mot mänskliga rättigheter som särskilt ska granskas, och vilka länder som ska ställas till svars för grova kränkningar av mänskliga rättigheter. Det är en grannliga uppgift, inte utan avvägningssvårigheter, inte minst på grund av det antal stater som är kvalificerade till granskning. Här är ändå på sin plats att särskilt lyfta fram tre områden: De omfattande och urskillningslösa avrättningarna av fångar i Iran, Iraks folkrättsstridiga gasbombningar och övriga grymma förföljelser av de egna kurderna, samt den rumänska regeringens häpnadsväckande utplåning av ungerska byar (och även en rad andra kränkningar av mänskliga rättigheter). *Sverige bör i lämpliga former aktualisera dessa brott mot mänskliga rättigheter i FN-kommissionen.*

Inte bara stater...

Inte bara länder och regeringar bryter mot de mänskliga rättigheterna. De mycket speciella omständigheter som befrielseörelser verkar under kan tvinga dem till tveklaktiga metoder. Men även när vi sympatiserar med befrielseörelsers mål måste vi kunna kräva av dem att de respekterar mänskliga rättigheter. Inte minst för befrielseörelser är det viktigt att upprätthålla respekten för de mänskliga rättigheterna.

Att Sverige vid bilaterala kontakter även med befrielseörelser påtalar brott mot mänskliga rättigheter är viktigt för att upprätthålla respekten för de mänskliga rättigheterna.

Bistånd för demokrati och mänskliga rättigheter

Det svenska u-landsbiståndet bör i högre grad än i dag användas för att främja respekt för mänskliga rättigheter och en demokratisk samhällsutveckling. Förslag i denna riktning framförs i folkpartiets biståndspolitiska motion.

Inte bara i det bilaterala biståndet bör demokratimålet prioriteras. *Sverige bör verka för att demokratimålet får en framträdande roll i olika FN-organans biståndsinsatser.*

Stöd till nyfödda demokratiska regimer

Som bland annat Rädna Barnens generalsekreterare Thomas Hammarberg påpekat har demokratiska krafter en tendens att svika i lägen där nya unga regimer med demokratiska ambitioner tar över efter diktaturer och ska söka klara en instabil situation samtidigt som de vill infria förhoppningar om

snabb demokratisering av landet. Ofta får dessa länder svårigheter efter ett tag, och alltför många vacklar och dukar under av svårigheterna – tillfället att föra över landet på en stabil demokratisk kurs kan ha gått förlorat. Vid flera tillfällen har västvärlden svikit på detta vis. Sverige missade ex möjligheten att snabbt gripa in och stödja Corazon Aquino i början av hennes regeringsperiod. I vissa fall kan kanske demokratins framtid hänga på just ett sådant stöd utifrån. *För att kunna hjälpa ett land just när det behöver hjälp i ett kritiskt ögonblick måste biståndspolitiken, eller snarare regeringen, vara flexibel. Dessutom bör Sverige verka för att ta initiativ i FN av den här karaktären. Nyfödda demokratier är ömtåliga och behöver särskild vård. De är världssamfundets gemensamma ansvar.*

Mot. 1988/89
U541

En internationell flyktingpolitik

Ytterligare en byggsten i arbetet för stärkta mänskliga rättigheter är en internationellt ansvarig flyktingpolitik. Detta utvecklar vi närmare i vår flykting- och invandrapolitiska motion. Dock kan här vara på sin plats att återigen påpeka sambandet mellan mänskliga rättigheter och flyktingpolitik. Det är just i förtrycket av mänskliga rättigheter som flyktingproblem uppstår. Just de människor som starkast reagerar mot förtryck och brist på frihet är de som också råkar illa ut och blir misshagliga för de totalitära regimerna. Därför är det ofta de starkaste förespråkarna för mänskliga rättigheter som tvingas fly. Inte minst av dessa två skäl är *en generös och rättssäker flyktingpolitik en oupplöslig del av arbetet för de mänskliga rättigheterna.*

Men det räcker inte med att föra en generös flyktingpolitik i Sverige. *Sverige måste framförallt verka för att motarbeta de tendenser till stängda dörrar i Europa för flyktingar som blivit en realitet allt mer de senaste åren.* Även via UNHCR bör Sverige motarbeta sådana tendenser. Ett kraftigt svenskt stöd till UNHCR:s verksamhet är där såväl en markering som en nödvändig praktisk förutsättning för att UNHCR ska kunna fullgöra sina uppgifter.

Hemställen

Med hänvisning till vad ovan anförts hemställer vi

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om fullföljande av arbetet med det internationella regelsystemet för mänskliga rättigheter,
2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om åtgärder för att fler länder skall ansluta sig till FNkonventionen om medborgerliga och politiska rättigheter,
3. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om åtgärder för att aktivera den mellanstatliga klagorätten,
4. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om internationellt arbete för att fler länder (särskilt Sovjet) skall ratificera tilläggsprotokollet om individuell och mellanstatlig klagorätt.

5. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om en internationell domstol knuten till konventionen om mänskliga rättigheter,

Mot. 1988/89
U541

6. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om FN:s rådgivningsprogram för mänskliga rättigheter,

7. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om aktualiserandet av vissa brott mot mänskliga rättigheter i FN-kommissionen,

8. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om demokratimålet i det multilaterala biståndet,

9. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om stöd till nya regimer med demokratiska ambitioner.

Stockholm den 25 januari 1989

Maria Leissner (fp)